

شناسایی و اولویت‌بندی اهداف و فعالیت‌های یادگیری درس کارورزی در رشته روان‌شناسی

زهرآ بآادی عكاشه^۱، احمدرضا نصر اصفهانی^۲، محمدرضا نیلی احمداآادی (فرزند فضل‌الله)^۳
(دریافت: ۹۸/۳/۵ - پذیرش: ۹۸/۱۰/۱۷)

چکیده

این پژوهش با هدف شناسایی و اولویت‌بندی اهداف و فعالیت‌های یادگیری مناسب درس کارورزی رشته روان‌شناسی در مقطع کارشناسی انجام شده و پژوهشی ترکیبی است. در بخش کیفی با ۲۸ نفر از متخصصان، اعضای هیئت علمی دانشگاه اصفهان، شاغلان و دانشجویان تحصیلات تکمیلی رشته روان‌شناسی که به شیوه تصادفی هدفمند انتخاب شدند مصاحبه شد. جامعه آماری بخش کمی دانشجویان ترم ۵ تا ۸ سال‌های تحصیلی ۱۳۹۶-۱۳۹۷ و دانش‌آموختگان سال‌های تحصیلی ۱۳۹۳-۱۳۹۶ در رشته روان‌شناسی بودند که به روش تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم، تعداد ۱۵۰ نفر انتخاب شدند. داده‌های پژوهش از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته و پرسش‌نامه جمع‌آوری شد. برای تعیین روایی مصاحبه و پرسش‌نامه از روایی محتوایی استفاده گردید. نتایج بخش کمی پژوهش نشان داد در حیطه اهداف کارورزی، بیشترین اولویت در تألیف این کتاب درسی باید به مرتبط کردن مباحث نظری دانشگاهی با محیط کار داده شود. در حیطه فعالیت یادگیری، برقراری ارتباط با مراجعان و تشخیص نوع خدمات مورد نیاز آنان، مهم‌ترین فعالیت‌ها شناخته شدند. شرکت‌کنندگان در مصاحبه نیز بر ارتقا و تعمیق دانش نظری به عنوان مهم‌ترین هدف تأکید داشتند و در حیطه فعالیت‌های یادگیری مناسب نیز فعالیت‌های تخصصی در رشته روان‌شناسی را مورد توجه قرار دادند.

کلیدواژه‌ها

اهداف کارورزی، روان‌شناسی، فعالیت یادگیری، کارورزی.

۱. عضو هیئت علمی گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام‌نور (zakashe@yahoo.com).

۲. استاد علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان (arnasr@edu.ui.ac.ir) (نویسنده مسئول).

۳. دانشیار علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان (m.nili.a@edu.ui.ac.ir).

مقدمه

امروزه نیروی انسانی، نقش مهمی در توسعه جوامع دارد. در صورت غنی شدن جامعه از نیروی انسانی، سایر امکانات توسعه نیز محقق خواهد شد؛ ولی اگر از نیروی انسانی متخصص فقیر باشد، سایر امکانات مادی نمی تواند کمک زیادی به توسعه جامعه بنماید (ظاهری و صفری، ۱۳۹۸). در دستیابی به این مهم، نقش و اهمیت آموزش برای انتقال دانش و تجربه هر نسل به نسل های بعدی انکارناپذیر است. آموزش، خود فرایندی پیچیده دارد و مهارت ها و فنون گوناگونی می طلبد. هر چند کتاب درسی در میان عوامل سه گانه فرایند آموزش (یاددهنده، یادگیرنده و محتوای آموزشی) اهمیت ویژه ای دارد و یکی از ابزارهای مهم آموزشی است (وکیلی فرد و همکاران، ۱۳۹۸)، آنچه آموزش نظری را پربارتر و پاسخگوی نیازهای جامعه می کند تلفیق آن با کار عملی است. اصولاً تلفیق میان علم و عمل در سرمایه نیروی انسانی نقش زیادی دارد. آنچه در زمینه آموزش باعث عمق بخشیدن به یادگیری می شود، درگیر کردن فراگیران در امر آموزش است. ترکیب و تلفیق نظر و عمل می تواند از طریق ابزارها و روش های واسطه ای، مانند کارورزی های علمی صورت گیرد (Moore, 2013)

کارورزی^۱ اصطلاحی متداول در حوزه یادگیری تجربی است (Bukaliya, 2012) که دانش و نظریه دانشگاهی را با کاربرد و مهارت در محیط کار تلفیق می کند (زارع صفت، ۱۳۹۶) و نیز یکی از ده عملی است که از سوی انجمن مؤسسات آموزش عالی و دانشگاه های امریکا^۲ با عنوان «تأثیر بالا»^۳ برای دستیابی به ماندگاری و یادگیری دانشجویان مطرح شد (Parker et al., 2016). کارورزی به عنوان یک ابزار یادگیری تجربی بخش مهمی از آموزش در رشته روان شناسی است. از سؤالات اساسی در حوزه برنامه درسی کارورزی این است که دانشجویان رشته روان شناسی در کارورزی چه چیزی (هدف) را و چگونه (فعالیت یادگیری) باید یاد بگیرند؟ از جمله عناصر مهم در طراحی برنامه درسی کارورزی هدف و فعالیت یادگیری است که صاحب نظران برنامه درسی همچون زایس^۴ (۱۹۷۶)، آیزنر^۵ (۱۹۸۵) و گودلد و کلاین^۶ همچون مطرح کرده اند (ملکی، ۱۳۸۶). در هر برنامه درسی، اهداف از اساسی ترین مقوله هاست که با تدارک مناسب سایر اقدامات و

1. intemship
2. association of American colleges and universities
3. high-impact
4. Zais
5. Eisner
6. Goodlad & Klien

مراحل برنامه‌دستی تسهیل می‌شود. تعیین اهداف نشان‌دهنده مسیر در طراحی برنامه‌دستی و نیز روشن‌کننده راه و مقصد نهایی است (ابراهیم کافوری و همکاران، ۱۳۹۴: ۵۲)؛ تعیین اهداف درست در برنامه‌های آموزشی و سرفصل‌های دانشگاهی در توانمند کردن نیروی انسانی و اشتغال بسیار مؤثر است (ظاهری و صفری، ۱۳۹۸). سرانجام، از نظر سازمان ملی آموزش تجربی^۱ اهداف یادگیری برنامه‌های کارورزی عبارت است از: (۱) یادگیری علمی (افراد دانش کسب شده در کلاس درس را در محیط کار به کار می‌برند)؛ (۲) توسعه شغلی (افراد از شرایط و وظایف یک موقعیت آگاه می‌شوند و علائق خود را در یک زمینه بررسی می‌کنند)؛ (۳) رشد مهارت (افراد درکی از مهارت‌ها و دانش مورد نیاز در محل کار را به دست می‌آورند)؛ (۴) رشد شخصی (افراد مهارت‌های تصمیم‌گیری و تفکر انتقادی را کسب می‌کنند و اعتماد به نفس و عزت نفس آن‌ها افزایش می‌یابد (Novotorovm, 2001: 20).

مبانی و اهداف پژوهش

از دیدگاه مک‌نمار (McNamaram, 2009) اهداف یادگیری کارورزی باید بر مؤلفه‌های اساسی یادگیری در حین کار، تفکر انتقادی، توانایی فعالیت در محل کار، پیوند بین نظریه و عمل، یادگیری شغلی، پذیرش مسئولیت‌های شغلی، حرفه‌ای‌گرایی در عدالت اجتماعی و مسائل اخلاقی متمرکز شود. در گروه علوم انسانی دانشگاه اکلاهما^۲، درس کارورزی برای فراهم‌سازی فرصت ترکیب اصول و نظریه‌های کسب شده در کلاس درس و کاربرد آن‌ها در محیط کاری طراحی و به این اهداف توجه شده است: (۱) ارائه فرصت کاربرد اصول و نظریه‌ها در محیط کاری، (۲) توانمندسازی دانشجو در عرضه دانش در حوزه‌های تخصصی خود از طریق تجربه عملی در محیط کاری، و (۳) ارائه تجربه ارزشیابی موقعیت شغلی خاص (Brown & Murphy, 2005).

مرکز مشاوره دانشگاه یوتا (Utah University Counseling Center, 2014) برای کارورزی رشته روان‌شناسی ۹ هدف را تعیین کرده است: گسترش مهارت‌ها در سنجش بالینی و روان‌سنجی؛ بررسی بالینی؛ افزایش آگاهی و دانش از تنوع فردی و فرهنگی؛ ارائه مشاوره و توسعه کارکرد در دانشگاه؛ نظارت بالینی؛ توسعه شغلی؛ تحقیق؛ رعایت اخلاق و استانداردها؛ و رشد حرفه‌ای که برای دستیابی به آن‌ها بر این فعالیت‌ها تأکید داشتند:

1. The national society for experiential education
2. Oklahoma

افزایش دانش درباره نظریه‌ها و مدل‌های مرتبط با رشته، جمع‌آوری اطلاعات و تحلیل آن‌ها، اجرا و تفسیر ابزارهای سنجش، نگارش گزارش‌ها، ارائه بازخورد به مراجع، مشارکت در فرایند تحقیقی رشته و افزایش دانش درباره استانداردهای اخلاقی حرفه.

در دستورالعمل انجمن روان‌شناسی آمریکا (American Psychological Association, 2013: 6) نیز برای رشته روان‌شناسی اهدافی ارائه شده است: (۱) به کار بستن محتوا و مهارت روان‌شناختی متناسب با اهداف شغلی، (۲) ابزار خودکارآمدی و خودتنظیمی، (۳) تصحیح مهارت‌های مدیریت پروژه، (۴) افزایش قابلیت کار تیمی و (۵) رشد جهت‌گیری حرفه‌ای معنی‌دار برای زندگی بعد از فارغ‌التحصیلی. سه مورد (هدف سوم، چهارم و پنجم) از این اهداف از طریق کارورزی تحقق می‌یابند: هدف سوم به مسئولیت‌های اخلاقی و اجتماعی (ایجاد و افزایش روابط بین فردی، پذیرش ارزش‌های ایجاد گروه در سطح محلی)، هدف چهارم به ارتباطات (ابراز مهارت‌های ارائه و تعامل اثربخش با دیگران)، و هدف پنجم به رشد حرفه مربوط است و اهداف متنوعی برای درس کارورزی دارد؛ همچنین دیگر اهدافی که می‌تواند به همه نوع تجربه کاری مبتنی بر روان‌شناسی مربوط باشد.

نتایج تحقیق شولز و همکارانش (Scholz et al., 2004) نشان داد که کارورزی، توانایی‌های عمومی و صلاحیت‌های مهمی مانند مهارت‌های ارتباطی، گزارش‌نویسی، سازمان‌دهی کار، کسب اطلاعات و توانایی عمل مستقل، و صلاحیت حل مسئله در شرایط پیچیده را افزایش می‌دهد. همچنین کارورزی در ارتباطات بین فردی و حل مسئله و تفکر انتقادی، رهبری، ارتباط نوشتاری، بهبود و خودارزیابی، و مهارت‌های شغلی مؤثر است (Beck & Halim, 2008). علاوه بر این، شرکت در کارورزی به بهبود عملکرد تحصیلی و درک دانش نظری می‌انجامد (Martin & Wilkerson, 2006; Muhamad et al., 2009; Rose, 2013; Crawford & Wang, 2016; Jones et al., 2017). طبق نتایج تحقیق آلپرت و همکارانش (Alpert et al., 2009) اهداف کارورزی باید فرصت‌های شغلی دانشجویان را افزایش داده، آنان را در بهره‌گیری از نظریه‌های کتاب راهنما و پژوهش‌های علمی به طور مستقیم به تجربیات کاری هدایت و به کارفرمایان در استخدام و انتخاب کارکنان جدید تمام وقت کمک کند.

علاوه بر تعیین اهداف برنامه درسی کارورزی، انتخاب فعالیت‌های یادگیری مناسب در جهت تحقق اهداف نقش مهمی در کارورزی موفقیت‌آمیز دارد؛ به طوری که

به عقیدهٔ تانر و تانر^۱ (به نقل از: Razavi, 1384) آن‌ها فعالیت‌هایی‌اند که یادگیرندگان باید انجام دهند تا توانایی انجام فعالیت‌های ضروری برای زندگی بزرگسالی‌شان به وجود آید. در اکثر الگوهای برنامه‌ریزی درسی، به عنصر فعالیت‌های یادگیری توجه شده است؛ مانند، الگوی تبا^۲ (با هفت مرحله) که در مرحلهٔ ششم به سازمان‌دهی فعالیت‌های یادگیری اشاره دارد. ملکی نیز در الگوی ۱۷ مرحله‌ای برنامه‌ریزی مطلوب نظام آموزشی کشور به انتخاب و سازمان‌دهی فعالیت‌های یادگیری پرداخته است (قره‌باغی و سلطان محمدی، ۱۳۸۹: ۳۶). همچنین، محتوای برنامه‌های آموزشی باید با مضامین و موضوعات مرتبط با شایستگی‌ها و قابلیت‌های مورد انتظار از دانش‌آموختگان همساز باشد (عبدالله‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰۹). محیط‌های کسب و کار دنیای مدرن از فعالیت‌های یادگیری انتظار دارند بر توسعهٔ مهارت‌های فردی از قبیل خودمدیریتی، مهارت‌های شنیداری، مهارت‌های تحلیل انتقادی، مهارت‌های حل مسئله، و تفکر نظام‌مند تمرکز نمایند (Golff, 2004 & Shotick, 2001). از دیدگاه والش (Walsh, 2007) فعالیت‌های یادگیری باید از ایجاد سازگاری، آماده‌سازی برای محل کار و تفکر دربارهٔ تجارب دانشجویان حمایت کند. پرستینر (Pernsteiner, 2015) نیز بیان کرد که مهارت‌های نرم و سخت مربوط به رشته را می‌توان به صورت معنی‌داری در درس کارورزی گنجانند.

با بررسی برنامهٔ درسی مصوب شورای تحول و ارتقای علوم انسانی برای رشتهٔ روان‌شناسی مشخص شد که از مجموع دروس اصلی، پایه، تخصصی و اختیاری ارائه شده در برنامهٔ درسی رشته روان‌شناسی، ۹ درس برای واحد عملی، یا به عبارتی تنها ۷/۸ درصد دروس این رشته به واحد عملی اختصاص دارد. نیز عنوان درس کارورزی در سرفصل دروس این رشته دیده نمی‌شود. هدف پژوهش حاضر، تبیین عناصر برنامهٔ درسی مطلوب کارورزی برای رشتهٔ روان‌شناسی است که طی آن محقق سعی در شناسایی عناصر برنامهٔ درسی (اهداف و فعالیت‌های یادگیری کارورزی) را دارد. دانشگاه‌ها با تدوین برنامهٔ درسی کارورزی مطلوب می‌توانند زمینهٔ دریافت آموزشی عملی متناسب با شرایط کاری را فراهم کنند. طراحی الگوهای تدوین برنامهٔ درسی مفید و کارآمد کارورزی در راستای تحقق اهداف ارزشمند آموزش عالی و توانمندسازی دانشجویان اهمیت بسیاری دارد. بنابراین، پژوهش حاضر درصدد پاسخ به این سؤال‌ها است: ۱) اهداف برنامهٔ درسی

1. Tanner & Tanner
2. Taba

کارورزی رشته روان‌شناسی باید چه مواردی باشد؟ و (۲) در فرایند کارورزی رشته روان‌شناسی باید به چه فعالیت‌های یادگیری‌ای توجه کرد؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر به روش پژوهش ترکیبی از نوع اکتشافی و تبیینی انجام شده است. ابتدا در مرحله کیفی برای شناخت موضوع مورد مطالعه داده‌های کیفی گردآوری و تحلیل گردید، سپس بر مبنای یافته‌های مرحله کیفی، مرحله کمی پژوهش طرح‌ریزی و در ادامه، داده‌های کمی به منظور گسترش یا آزمون یافته‌های کیفی یا یک نمونه بزرگ‌تر جمع‌آوری و تحلیل شد (Creswell, 2013). در مجموع، با ۲۸ نفر در چهار گروه: اعضای هیئت علمی رشته روان‌شناسی دانشگاه اصفهان، متخصصان دارای تجربه و سابقه اجرایی در زمینه کارورزی و مدیریت دفتر ارتباط دانشگاه و صنعت، شاغلان و دانشجویان تحصیلات تکمیلی رشته روان‌شناسی مصاحبه شد.

روش نمونه‌گیری در بخش کیفی، هدفمند است. برای گردآوری اطلاعات، مصاحبه نیمه‌ساختارمند به کار رفت و اجرای مصاحبه‌ها تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. برای تحلیل داده‌ها، از روش تحلیل ساختاری و تفسیری استفاده شد. بدین منظور، پژوهشگر برای تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه، پس از جمع‌آوری آن‌ها، چندین بار به دقت به متن آن‌ها گوش سپرد و سپس آن‌ها را کلمه به کلمه به صورت مکتوب درآورد. سرانجام، این مراحل دنبال شد: (۱) ابتدا به هر مصاحبه‌شونده یک کد اختصاص داده شد؛ (۲) در ذیل هر سؤال پژوهش، جمله‌هایی با معنای مشابه در تمام مصاحبه‌ها کنار یکدیگر قرار گرفتند و مطابق با مفهوم مستتر در آن‌ها برایشان نام و کد در نظر گرفته شد؛ (۳) با مرور مجدد، کدهای مشابه در کنار یکدیگر قرار گرفتند و مقوله‌های بزرگ‌تر تشکیل شد. این کار روی تمام سؤال‌های مصاحبه انجام شد. و ادغام و دسته‌بندی مقوله‌ها تا رسیدن به یک نظام مقوله‌بندی مناسب ادامه یافت و سپس، براساس مشابهت‌ها، مقوله‌های اصلی و فرعی استخراج و الگوی کلی ارائه شد؛ (۴) این مقوله‌ها را استاد محترم راهنما و مشاور بازنگری کرد و اصلاحات لازم در مقوله‌های اصلی و فرعی صورت گرفت. بدین ترتیب، همه مصاحبه‌ها تجزیه و تحلیل شد و اطلاعات لازم در راستای پرسش‌های پژوهش به دست آمد. برای بررسی اعتبار مقوله‌های به دست آمده، از معیارهای اعتبارسنجی کیفی «قابل قبول بودن» و «ممیزی بیرونی» استفاده شد؛ برای قابل

قبول بودن مقوله‌ها، روش‌های همسوسازی داده‌ها (با جمع‌آوری داده‌های کافی از منابع متعدد مانند پیشینه تحقیقاتی، صاحب‌نظران، خودبازبینی محققان و کنترل از طریق اعضای شرکت‌کننده در پژوهش) به کار رفت و برای ممیزی بیرونی از ۴ متخصص در حوزه مطالعات برنامه‌درسی درباره‌ی صحت پژوهش از گردآوری تا تحلیل داده‌ها نظر خواهی شد.

در بخش کمی برای تعیین اهداف و فعالیت‌های یادگیری کارورزی از روش توصیفی-پیمایشی استفاده شد. جامعه آماری دانشجویان ترم ۵ تا ۸ مربوط به سال تحصیلی ۱۳۹۶-۱۳۹۷ و دانش‌آموختگان سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۹۶ رشته روان‌شناسی دانشگاه اصفهان بودند. برای انتخاب دانشجویان و دانش‌آموختگان از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم استفاده شد؛ بدین صورت که تعداد کل جامعه آماری شامل سه گروه دانشجویان سال سوم، دانشجویان سال چهارم و دانش‌آموختگان با هم جمع و متناسب با حجم آن‌ها، نمونه از هر یک از سه طبقه انتخاب شد. برای برآورد حجم نمونه به فرمول حجم نمونه کوکران رجوع شد و تعداد ۱۵۰ نفر انتخاب شدند. براساس ویژگی‌های جمعیت‌شناختی ۸۰/۹ درصد از پاسخ‌دهندگان زن و ۱۹/۱ درصد مرد؛ از لحاظ وضعیت تحصیلی ۶۴ درصد دانش‌آموخته، ۱۴ درصد دانشجوی سال سوم و ۲۲ درصد دانشجوی سال چهارم؛ ۴۸/۹ درصد از پاسخ‌دهندگان دارای تجربه کارورزی و ۳۱/۹ درصد شاغل بودند. ابزار پژوهش، پرسش‌نامه با توجه به نتایج تحلیل مصاحبه و پیشینه نظری است، که ۱۶ سؤال در دو بعد (اهداف و فعالیت‌های یادگیری کارورزی) طراحی شد.

برای سنجش روایی پرسش‌نامه از روایی محتوایی استفاده شده است. به نظر صاحب‌نظران هر گاه ابزار اندازه‌گیری براساس محتوا و مبانی نظری مربوط تهیه و تدوین گردد و این امر مورد تأیید حداقل پنج نفر از متخصصان قرار گیرد، روایی محتوایی ابزار پذیرفتنی خواهد بود. در پژوهش حاضر به منظور تعیین روایی محتوایی، پرسش‌نامه طبق نظر هومن (۱۳۷۷) بعد از آنکه تمامی اصلاحات و تعدیل‌های مورد نظر استادان محترم راهنما و مشاور صورت گرفت، در اختیار پنج تن از استادان رشته برنامه‌درسی دانشگاه اصفهان که در زمینه برنامه‌درسی و تهیه پرسش‌نامه و تخصص داشتند، قرار گرفت و تمامی آنان با برخی اظهارنظرهای اصلاحی، روایی پرسش‌نامه را تأیید نمودند. برای برآورد پایایی و همبستگی درونی سؤال‌های پرسش‌نامه از آلفای کرونباخ استفاده شد.

پس از اجرای آزمایشی پرسش‌نامه با ۳۰ نفر از افراد جامعه، ضریب آلفای کرونباخ حیطة هدف و فعالیت یادگیری به ترتیب ۰/۹۱ و ۰/۹۴ برآورد گردید. در این مرحله سؤال‌های دارای آلفای کمتر از ۰/۷ حذف یا اصلاح شد. پرسش‌نامه موردنظر به صورت چاپی و الکترونیکی تهیه شد. برای پرسش‌نامه چاپی، نظرات دانشجویان سال سوم و چهارم رشته روان‌شناسی دانشگاه اصفهان جمع‌آوری شد و لینک نسخه الکترونیکی آن، بعد از درخواست همکاری (از طریق تماس تلفنی) از دانش‌آموختگان سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۹۶، از طریق شبکه‌های اجتماعی و ایمیل برای آنان ارسال گردید. تحلیل داده‌های حاصل از پرسش‌نامه با کمک نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۱ صورت گرفت. برای فرض نرمال بودن داده‌ها از آزمون‌های کولموگراف-اسمیرنوف؛ برای بررسی دیدگاه‌ها نسبت به اهداف و فعالیت‌های یادگیری کارورزی از آزمون t تک‌گروهی؛ برای مقایسه دیدگاه شرکت‌کنندگان در پژوهش- به منظور تعیین اولویت اهداف و فعالیت‌های یادگیری کارورزی- از آزمون فریدمن و برای بررسی تأثیر عوامل جمعیت‌شناختی از آزمون تحلیل واریانس چند عاملی استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

سؤال اول پژوهش: اهداف برنامه درسی کارورزی رشته روان‌شناسی باید چه مواردی باشد؟ همان‌طور که آمد برای پاسخ به سؤال‌های پژوهش از دو ابزار مصاحبه و پرسش‌نامه استفاده شده است. ابتدا یافته‌های مصاحبه و سپس یافته‌های پرسش‌نامه ارائه می‌شود:

الف) یافته‌های مصاحبه. مصاحبه‌شوندگان هدف‌های یادگیری را ارکان برنامه درسی و اساس کار می‌دانند. در صورت طرح‌ریزی درس کارورزی و یا کوشیدن برای اصلاح و بهبود مستمر آن، مشخص بودن هدف‌های آموزش ضرورت دارد؛ این هدف‌ها معیارهایی برای انتخاب درس، محتوا، تنظیم روش‌ها و تدوین آزمون و روش‌های ارزشیابی هستند. براساس دیدگاه مصاحبه‌شوندگان، اهداف برنامه درسی کارورزی رشته روان‌شناسی در چهار مقوله ارتقا و تعمیق دانش نظری؛ ارتقای مهارت‌های تخصصی؛ افزایش تعامل؛ و جذب و استخدام دسته‌بندی می‌شوند:

۱. ارتقا و تعمیق دانش نظری: ۴۳ نفر از مصاحبه‌شوندگان (۴۶/۷ درصد) اظهار داشتند اولین هدف قابل طرح برای برنامه درسی کارورزی، ارتقا و تعمیق دانش نظری است. برای مثال، مصاحبه‌شونده شماره ۲ معتقد است: «هدف عملیاتی کردن، عینی کردن

و غنی‌تر کردن دانش نظری است. بچه‌ها وقتی مورد^۱ را ببینند، با چشم خودشان علائم را ببینند متوجه می‌شوند که این بیماری، این علائم را دارد». در همین رابطه مصاحبه‌شونده شماره ۲۱ بیان می‌کند: «هدفی که کارورزی می‌تواند داشته باشد این است که دانشجوی خیلی چیزها را عیناً ببیند و چون عینی می‌بیند شاید بیشتر متوجه شود. لازم است که با بیمارستان هماهنگ شود تا دانشجوی بیمار را ببیند، که چه شکلی صحبت می‌کند و چه شکلی رفتار می‌کند. در صورتی که خیلی از دانشجویان نمی‌دانند نشانه‌های بیماری‌ها را». از دیدگاه مصاحبه‌شونده شماره ۲۷ که دارای تجربه کاری در مرکز مشاوره آموزش و پرورش بود، نیز «هدف کارورزی، یادگیری دوباره و عمیق تئوری‌هاست، چون تئوری‌ها را به صورت گسترده می‌خوانیم، ولی وقتی بخواهیم عملی کنیم، مثلاً در کاری به نام شناختی - رفتاری، نیاز به درک و فهم کامل‌تری از آن نظریه داریم».

۲. ارتقای مهارت‌های تخصصی: ۱۵ نفر از مصاحبه‌شوندگان (۱۵/۳ درصد) به ارتقای مهارت‌های تخصصی در نتیجه گذراندن دوره کارورزی تأکید داشتند. برای مثال، از دیدگاه مصاحبه‌شونده شماره ۱۲ که دارای تجربه کاری در دفتر ارتباط دانشگاه و صنعت است، این هدف این‌گونه توصیف می‌شود: «الان برای تمام رشته‌های تحصیلی در دنیا رویکرد همین است که ما بیاییم مهارت‌های کاری دانشجویان و دانش‌آموخته‌ها را ارتقا دهیم. هدف اصلی کارورزی هم همین است که در واقع یک تمرینی بشود برای دانش‌آموخته تا آنچه در دانشگاه به شکل تئوری مطالعه کرده و خوانده است، ببیند در حوزه عمل به چه شکل باید مورد استفاده قرار دهد». همچنین، مصاحبه‌شونده شماره ۱۵ اظهار می‌دارد «بارزترین هدف و پیامد کارورزی در هر رشته، عینی کردن و ملموس‌تر کردن آنچه به دانشجویان تدریس می‌شود است، چون عرصه عمل در رشته با حوزه تدریس در دانشگاه فاصله زیادی دارد و در عمل ما شاهد تفاوت‌های زیادی هستیم نسبت به آنچه در دانشگاه می‌خوانیم». مصاحبه‌شونده شماره ۱۶ نیز معتقد است «اهداف کارورزی روان‌شناسی عملاً ورود به حوزه عملیاتی است. این به معنی پیوند بین دانشگاه و دنیای واقعی است. دنیای واقعی همان دنیای عمل است. در دنیای عمل با نظریه هیچ کاری نمی‌توان انجام داد، بلکه دانشجوی زمانی مفید و خلاق است که قابلیت عملیاتی کردن آنچه به صورت نظری فرا گرفته است داشته باشد».

۳. افزایش تعامل: ۲۷ نفر از مصاحبه‌شوندگان (۲۹/۳۴ درصد) یکی از اهداف مهم

کارورزی را امکان شناخت محیط کار و افزایش ارتباط دانشجویان با فضای کار بیان کردند. مصاحبه‌شونده شماره ۲ معتقد است «در طول دوره کارورزی دانشجویان با آدم‌های مختلف آشنا می‌شوند و مهارت صحبت کردن با مورد را می‌یابند». این هدف از نظر مصاحبه‌شونده شماره ۸، به اجمال، بدین صورت بیان شد: «با توجه به اینکه دانشجوی ما در محیط ایزوله دانشگاه است، وقتی به محیط کار می‌رود نمی‌داند در محیط چي هست. بنابراین، یکی از اهداف می‌تواند این باشد که فضای کاری را، محیط کار را، روابط بین افرادی که در محیط کار فعالیت می‌کنند، چارت‌های سازمانی، رتبه‌بندی‌های شغلی، این‌ها را بیاموزد».

۴. جذب و استخدام: از جمله نتایج بلندمدت مطرح در دیدگاه‌های مصاحبه‌شوندگان می‌توان به امکان جذب و استخدام دانشجویان اشاره کرد. ۷ نفر از مصاحبه‌شوندگان (۷/۶ درصد) بر این مورد تأکید داشتند. برای مثال، شماره ۱۰ در این باره اذعان داشت که: در دانشگاه‌ها به طور کلی به چهار رسالت قائل‌ایم: آموزش که در حقیقت همان انتقال معلومات از استاد به فراگیر است؛ پژوهش؛ تربیت نیروی انسانی ماهر؛ و آموزش تفکر انتقادی و بعضی‌ها می‌گویند کارآفرینی. ما در درس کارورزی می‌خواهیم همان دروس نظری را به نحوی به فراگیر یاد بدهیم که در انتها این خروجی ما یک نیروی کارآمد برای بازار کار باشد.

شاخص‌ها و فراوانی هر یک از مقوله‌های مذکور، در جدول ۱ آمده است. در این جدول بیشترین درصد به مقوله‌های ارتقا و تعمیق دانش نظری با ۴۶/۷ درصد و افزایش تعامل با ۲۹/۳۴ درصد و کمترین درصد به مقوله جذب و استخدام اختصاص دارد. با وجود اهمیت امکان جذب و استخدام با گذراندن کارورزی در رشته روان‌شناسی، به عنوان هدف نهایی، تنها ۷ نفر (۷/۶ درصد) از مصاحبه‌شوندگان بر این مقوله تأکید داشتند که از دانشجویان و استادان بودند. به نظر می‌رسد یکی از دلایل توجه به این مقوله دغدغه آنان به نتیجه مهارت‌آموزی، اشتغال و شناخت بیشتر جایگاه این رشته در جامعه است. دلیل دیگر فراوانی پایین این مقوله، به برخی متخصصان شرکت‌کننده در مصاحبه مربوط می‌شود که بر مبنای داشتن تجربه کاری در کارورزی در رشته‌های مختلف دانشگاه انتخاب شدند ولی شناخت کاملی از رشته روان‌شناسی نداشتند؛ بنابراین به نتایج بلندمدت خاص کارورزی در این رشته توجه نداشتند. شاید دلیل دیگر این است که معتقدند نباید از کارورز انتظار خدمت‌رسانی داشت، زیرا دانشجو به توانایی لازم برای حل مشکلات مراجعان نرسیده است.

جدول ۱ اهداف برنامه‌درسی کارورزی رشته روان‌شناسی از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان

درصد	جمع نظرات	فراوانی نظرات*				مقوله محوری	کدگذاری اولیه
		دانشجویان	استادان	متخصصان	شاغلان		
۱۹/۶	۱۷	۶	۴	۴	۵	ارتقا و تعمیق دانش نظری	آشنایی با علائم و بیماری‌ها
۱۹/۶	۱۸	۵	۵	۵	۴		ملموس کردن مباحث نظری
۵/۴	۵		۴	۱	۱		غنی‌تر کردن دانش نظری
۲/۲	۲	۱		۱			تفہیم دروس
۴۶/۷	۴۳	۱۲	۱۱	۱۱	۹	جمع مقوله	
۳/۳	۳		۲		۱	ارتقای مهارت‌های تخصصی	اجرای آزمون‌ها
۱۲	۱۱	۴	۲	۲	۴		کسب تجربه و مهارت
۱	۱		۱				توانمندی تشخیص و ارزیابی صحیح بیمار
۱۶/۳	۱۵	۴	۵	۲	۴	جمع مقوله	
۱۳	۱۲	۳	۵	۲	۲	افزایش تعامل	آشنایی با محیط کاری
۶/۵	۶	۳	۲	۱			یادگیری مهارت‌های عمومی
۵/۴	۵	۳	۲				ارتباط بین دانشگاه و دنیای عملی
۴/۴	۴	۱	۲	۱			آشنایی و برقراری ارتباط با افراد گوناگون
۲۹/۳۴	۲۷	۱۰	۱۱	۴	۲	جمع مقوله	
۵/۴	۵	۲	۳			استخدام و جذب	آمادگی برای اشتغال در حوزه روان‌شناسی
۲/۱	۲	۱	۱				اصلاح اشکالات در محیط واقعی کار
۷/۶	۷	۳	۴			جمع مقوله	
۱۰۰	۹۱	۲۹	۳۱	۱۷	۱۵	جمع کل	

* همان‌طور که اشاره شد، برای پاسخ به سؤال اول پژوهش با ۲۸ نفر مصاحبه شد که برخی از آنان درباره اهداف برنامه‌درسی کارورزی به چند هدف اشاره داشتند، لذا فراوانی نظرات با تعداد مصاحبه‌شوندگان برابر نیست.

(ب) یافته‌های پرسش‌نامه. در بخش کمی، دیدگاه شرکت‌کنندگان پژوهش حاضر درباره اهداف درس کارورزی رشته روان‌شناسی بررسی شده است (جدول ۲).

جدول ۲ توزیع فراوانی و درصد نظرات پاسخ‌دهندگان درباره اهداف کارورزی رشته روان‌شناسی

ردیف	خلاصه سؤال	میانگین	انحراف معیار
۱	آشنایی بیشتر با مبانی و مفاهیم اصلی رشته	۳/۹۵	۱/۰۹
۲	دریافت تصویر دقیق‌تر از آینده شغلی	۴/۳۴	۰/۸۵
۳	مرتبط کردن مباحث نظری با محیط کار	۴/۵۹	۰/۸۳
۴	رشد نگرش مثبت در دانشجو نسبت به مشاغل مرتبط	۴/۱۸	۰/۸۵
۵	شناسایی توانایی‌ها و قابلیت‌های تخصصی	۴/۵۱	۰/۸۴
۶	تمرین مهارت‌های عمومی مورد انتظار	۴/۱۸	۰/۹۵
۷	تقویت مهارت‌های خاص مورد نیاز دانشجو	۴/۳۷	۰/۸۴
۸	افزایش امکان استخدام در محل کارورزی	۴/۳۶	۱/۰۵
	کل	۴/۳۱	۰/۶۵

براساس جدول ۲، بالاترین میانگین به گویه سوم با میانگین ۴/۵۹ و پایین‌ترین میانگین به گویه اول با میانگین ۳/۹۵ اختصاص دارد.

برای بررسی یکسان بودن اولویت گویه‌های مؤلفه اهداف کارورزی براساس نظرات پاسخ‌دهندگان، از آزمون فریدمن استفاده شد (جدول ۳). نتایج از متفاوت بودن اولویت گویه‌ها براساس نظرات پاسخ‌دهندگان حکایت دارد ($p < 0/05$).

جدول ۳ اولویت‌بندی گویه‌های اهداف کارورزی رشته روان‌شناسی

اولویت	گویه‌ها	میانگین رتبه
۱	مرتبط کردن مباحث نظری دانشگاهی با محیط کار	۵/۳۲
۲	شناسایی توانایی‌ها و قابلیت‌های تخصصی در زمینه شغلی	۵/۰۶
۳	افزایش امکان استخدام در محل کارورزی یا سایر مؤسسات مرتبط	۴/۷۶
۴	تقویت مهارت‌های خاص مورد نیاز، مانند قابلیت پردازش اطلاعات و سازگاری	۴/۶۱
۵	دریافت تصویر دقیق‌تر از آینده شغلی	۴/۵۰
۶	تمرین مهارت‌های عمومی مورد انتظار محیط‌های کاری، مانند مهارت‌های پژوهشی	۴/۱۰
۷	رشد نگرش مثبت در دانشجو نسبت به مشاغل مرتبط با رشته روان‌شناسی	۳/۹۸
۸	آشنایی بیشتر با مبانی و مفاهیم اصلی رشته روان‌شناسی	۳/۶۷

$$X^2 = 82/30, p = 0/00$$

براساس جدول ۳، گویه‌های ۱ و ۲ مهم‌ترین اهداف کارورزی از نظر پاسخ‌دهندگان هستند. همچنین، برای بررسی تفاوت معنی‌داری نظرات پاسخ‌دهندگان درباره مؤلفه اهداف کارورزی، از آزمون t تک‌نمونه‌ای استفاده شد (جدول ۴).

جدول ۴ نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای درباره اهداف کارورزی رشته روان‌شناسی

رشته	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	آماره آزمون (t)	درجه آزادی	مقدار احتمال (p)
اهداف	۴/۳۱	۰/۶۵	۰/۸۱	۱۴/۶۶	۱۴۰	۰/۰۰

براساس یافته‌های جدول ۴، t مشاهده شده (۱۴/۶۶) از t بحرانی جدول (۱/۹۶) در سطح خطای ۰/۰۵ بزرگ‌تر است؛ بنابراین تفاوت میانگین نظرات پاسخ‌دهندگان درباره اهداف برنامه درسی کارورزی با معیار فرضی معنی‌دار است و می‌توان نتیجه گرفت که شرکت‌کنندگان در پژوهش معتقدند باید بیشتر از سطح معیار فرضی به این اهداف در برنامه درسی کارورزی توجه داشت. آنان با این گویه‌ها به عنوان اهداف مناسب کارورزی موافق هستند.

سؤال دوم پژوهش: در فرایند کارورزی رشته روان‌شناسی باید به چه فعالیت‌های یادگیری توجه داشت؟

الف) یافته‌های مصاحبه. براساس دیدگاه‌های مصاحبه‌شوندگان، فعالیت‌های عمومی و تخصصی دو مقوله مورد نظر هستند:

۱. فعالیت‌های عمومی: به نظر ۴۶/۷ درصد در فرایند کارورزی باید بر فعالیت‌های عمومی تمرکز کرد. برای مثال، مصاحبه‌شونده شماره ۲ بیان می‌کند: «دانشجوی رشته روان‌شناسی اولین کارش این است که مشاهده گر قوی باشد. درست ببیند و بعد بتواند خودش ارائه دهد و اجرا کند. من الان تکالیفی که به دانشجویان می‌دهم این است که بروند با آدم‌های مختلف حرف بزنند تا مهارت صحبت کردن را بیاموزند». مصاحبه‌شونده شماره ۲۳، در قالب ۴ مرحله فعالیت‌های یادگیری مناسب برای کارورزی را ترسیم و اظهار می‌کند: «باید برای مراجع، ابتدا فرصت‌هایی فراهم کرد که ببینند مشاور چه کارهایی انجام داده، چه فعالیت‌هایی کرده، چه مرحله‌ای را طی کرده؛ قدم دوم کارگاه‌هایی برای دانشجویان بگذارند که در کارگاه مدرس مطالب نظری را

بگوید، سپس به صورت مورد، به یکی از دانشجویان مراجع شود و یک کار عملی و کاربردی صورت گیرد و سومین مرحله این است که کارورزان مراحل مشاوره را با مراجع واقعی ببینند و در مراحل بعد موضوعات سبک مثلاً تحصیلی در اختیار آنها قرار دهیم تا مهارت پیدا کنند».

۲. *فعالیت‌های تخصصی*: ۵۳/۳ درصد از مصاحبه‌شوندگان معتقدند در فرایند کارورزی باید به فعالیت‌های تخصصی رشته توجه شود. برای مثال، مصاحبه‌شونده شماره ۵ درباره فعالیت‌های یادگیری در فرایند کارورزی بیان می‌کند: «عملیات اصلی کار با مورد در قالب مصاحبه، اجرای آزمون و درمان است. حالا گونه‌های خاص درمان را هم شامل می‌شود: گروه درمانی، رفتار درمانی و ارزیابی کلی فرایند درمان. طیفی که انتظار می‌رود انجام شود همین است». مصاحبه‌شونده شماره ۱۲ نیز معتقد است: «البته کارورزی در هر رشته متفاوت است. در رشته روان‌شناسی برای مثال مهارت در تشخیص، مهارت در درمان، مهارت در آموزش، مهارت در برقراری ارتباط، در واقع مهارت‌هایی هستند که دانشجویان باید به دست بیاورند. پس در طی کارورزی باید به این موارد توجه داشت».

برخی از مصاحبه‌شوندگان معتقدند در کارورزی باید بر یادگیری و آشنایی با طرز کار ابزارهای مربوط به رشته تمرکز داشت. برای مثال مصاحبه‌شونده شماره ۱۷ بیان می‌کند: «فعالیت‌های کارورزی روان‌شناختی شامل واحدهای عملی در آزمایشگاه برای کار با حیوانات، فعالیت درمانی در مراکز بهداشتی و بیمارستان‌های مرتبط و آشنایی با ابزارهای موجود و دستگاه‌های مختلف مثل دستگاه الکتروشوک، دروغ‌سنج یا پسخوراند زیستی هستند» و مصاحبه‌شونده شماره ۱۹ معتقد است «وضعیت ایدئال برای کارورزی بیشتر این است که بتواند توانایی‌هایی مثل تحلیل شغل، برگزاری آزمون‌های استخدامی، و مصاحبه‌های کاری را داشته باشد و این اوج انتظارات دانشجو از بحث کارورزی است». شاخص‌ها و فراوانی هر یک از مقوله‌های مذکور در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵ فعالیت‌های یادگیری در فرایند کارورزی از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان

کدگذاری اولیه	مقوله محوری	فراوانی نظرات					درصد
		شاغلان	متخصصان	استادان	دانشجویان	جمع نظرات	
مهارت‌های تشخیص، سنجش و درمان	فعالیت تخصصی	۵	۶	۶	۲	۱۹	۴۲/۲۲
مهارت کار با ابزار مرتبط با رشته مانند الکتروشوک			۱		۱	۲	۴/۵
مشاوره مراجعان با موضوعات واقعی و سبک		۳				۳	۶/۶
جمع مقوله		۸	۷	۶	۳	۲۴	۵۳/۳
برقراری ارتباط	فعالیت عمومی	۱	۳	۳	۱	۸	۱۷/۸
مشاهده موردها		۲	۱	۴		۷	۱۵/۵
کسب اطلاعات بیشتر درباره نظریه‌ها		۲				۲	۴/۵
شرکت در کارگاه‌ها		۲				۳	۶/۶
بررسی پرونده‌ها در آرشیو محل کار		۱				۱	۲/۲
جمع مقوله		۸	۴	۷	۱	۲۱	۴۶/۷
جمع کل		۱۶	۱۱	۱۳	۴	۴۵	۱۰۰

ب) یافته‌های پرسش‌نامه. در جدول ۶، دیدگاه شرکت‌کنندگان پژوهش درباره فعالیت یادگیری در کارورزی بررسی شده است.

جدول ۶ توزیع فراوانی و درصد نظرات پاسخ‌دهندگان درباره فعالیت یادگیری در کارورزی رشته روان‌شناسی

ردیف	خلاصه سؤال	میانگین	انحراف معیار
۱	فراگرفتن چگونگی عملیاتی کردن دانش نظری روان‌شناسی	۴/۵۵	۰/۶۸
۲	برقراری ارتباط با مراجعان و تشخیص نوع خدمات مورد نیاز	۴/۵۸	۰/۷۴
۳	فراگیری شیوه‌های درمان فردی و گروهی ناهنجاری‌ها	۴/۵۴	۰/۷۶
۴	تمرین مهارت‌های نرم، مانند تصمیم‌گیری و حل مسئله	۴/۴۵	۰/۸۰
۵	رشد مهارت‌های اجتماعی لازم برای فعالیت در موقعیت‌های شغلی	۴/۴۳	۰/۷۴
۶	فراگیری کنترل هیجانات و تنش‌های محیط کاری	۴/۲۷	۰/۹۱
۷	فراگیری چگونگی اجرا و تفسیر آزمون‌ها، مانند آزمون شخصیت	۴/۳۹	۰/۸۱
۸	یادگیری ابعاد مختلف اخلاق حرفه‌ای در رشته روان‌شناسی	۴/۴۲	۰/۸۲

براساس جدول ۶، بالاترین میانگین به گویه ۲ (۴/۵۸) و پایین ترین میانگین به گویه ۶ (۴/۲۷) اختصاص دارد. برای بررسی یکسان بودن اولویت گویه‌های مؤلفه اهداف، از آزمون فریدمن استفاده شد (جدول ۷)؛ نتایج آن از متفاوت بودن اولویت گویه‌ها براساس نظرات پاسخ‌دهندگان حکایت دارد ($p < 0/05$).

جدول ۷ اولویت‌بندی گویه‌های فعالیت یادگیری در کارورزی

الویت	گویه‌ها	میانگین رتبه
۱	برقراری ارتباط با مراجعان و تشخیص نوع خدمات مورد نیاز آنان	۴/۹۰
۲	فراگیری شیوه‌های درمان فردی و گروهی ناهنجاری مراجعان	۴/۷۵
۳	فراگرفتن چگونگی عملیاتی کردن دانش نظری مربوط به روان‌شناسی	۴/۷۴
۴	تمرین مهارت‌های نرم مانند تصمیم‌گیری، حل مسئله و کار تیمی	۴/۵۰
۵	رشد مهارت‌های اجتماعی لازم برای فعالیت بهتر در موقعیت‌های شغلی	۴/۴۲
۶	یادگیری ابعاد مختلف اخلاق حرفه‌ای در رشته روان‌شناسی	۴/۳۸
۷	فراگیری چگونگی اجرا و تفسیر آزمون‌ها، مانند آزمون شخصیت و هوش	۴/۳۰
۸	فراگیری کنترل هیجانات و تنش‌های محیط کاری	۴

$$X^2 = 26/55, p = 0/00$$

براساس جدول ۷، گویه‌های ۱ و ۲، به ترتیب، اولویت اول تا سوم هستند. برای بررسی تفاوت معنی‌داری نظرات پاسخ‌دهندگان درباره فعالیت یادگیری، از آزمون t تک‌نمونه‌ای استفاده شد (جدول ۸).

جدول ۸ نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای درباره فعالیت یادگیری در کارورزی

میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	آماره آزمون (t)	درجه آزادی	مقدار احتمال (p)
۴/۴۵	۰/۵۷	۰/۹۵	۱۹/۷۷	۱۴۰	۰/۰۰۰

براساس یافته‌های جدول ۸، t مشاهده شده (۱۹/۷۷) از t بحرانی جدول (۱/۹۶) در سطح خطای ۰/۰۵ بزرگ‌تر است. بنابراین، تفاوت میانگین نظرات شرکت‌کنندگان در زمینه فعالیت یادگیری در برنامه درسی کارورزی با معیار فرضی معنی‌دار است. از آنجا که مقدار احتمال ۰/۰۰ از سطح معنی‌داری ۰/۰۵ کوچک‌تر است، بنابراین شرکت‌کنندگان در رشته روان‌شناسی بیشتر از سطح معیار فرضی به فعالیت‌های یادگیری در برنامه درسی کارورزی توجه داشته‌اند و با آن‌ها به عنوان فعالیت‌های یادگیری کارورزی موافق هستند.

بحث و نتیجه‌گیری

بخش عمده‌ای از متقاضیان دانشگاهی را دانشجویان رشته‌های علوم انسانی تشکیل می‌دهند. برنامه‌ی درسی اکثر رشته‌ها در این حوزه متشکل از واحدهای نظری است. در برنامه‌های سنتی علوم انسانی هنوز مفهوم تجربه خارج از دانشکده و یادگیری کارمحور (کارورزی) نهادینه نشده است. این مفهوم برای متخصصانی که بهترین روش‌های کلاسیک و مباحث علمی سنتی را می‌دانند، ناآشناست. با وجود این، توسعه‌ی آموزش عملی و کاربردی از مهم‌ترین نیازها برای پیشرفت یک کشور است. برنامه‌ی درسی هر رشته از نظام آموزش عالی باید به گونه‌ای تدوین شود که بتواند امکان تلفیق دروس نظری، عملی و مهارت‌آموزی در حیطه‌ی تخصصی را فراهم کند و نیازهای دانشجویان و بازار کار را برآورده سازد. در برنامه‌ی درسی رشته‌ی روان‌شناسی مصوب وزارت علوم (شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی، ۱۳۹۱) به منظور فراهم‌سازی زمینه‌ی گسترش مهارت‌ها در حوزه‌های مختلف روان‌شناسی، به ویژه عرصه‌های کاربردی، درس‌های عملی گنجانده شده است. این درس‌ها با سرفصل‌های تلاش برای یادگیری عملی انجام مصاحبه، اجرای فنون مشاوره، کسب مهارت در اجرا، نمره‌گذاری و تفسیر نمرات آزمون‌ها، نحوه‌ی گزارش‌دهی روان‌شناختی و نحوه‌ی تعامل با مراجعان ارائه شده است. توسعه‌ی این آموزش‌ها مستلزم برنامه‌ریزی است. در برنامه‌ریزی برای ارائه‌ی کارورزی باید به دو عنصر هدف و فعالیت یادگیری توجه شود. هدف اصلی پژوهش حاضر، بررسی اهداف و فعالیت‌های یادگیری مناسب کارورزی رشته‌ی روان‌شناسی در مقطع کارشناسی بود که برای دستیابی به آن در بخش کیفی، دیدگاه استادان، متخصصان، شاغلان حوزه‌ی روان‌شناسی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی و در بخش کمی، دیدگاه دانشجویان و دانش‌آموختگان کارشناسی این رشته ارزیابی شد. نتایج در بخش کمی نشان داد که مرتبط کردن مباحث نظری دانشگاهی با محیط کار مربوط به رشته‌ی روان‌شناسی مهم‌ترین هدف کارورزی از دیدگاه دانشجویان و دانش‌آموختگان است. از آنجا که اکثر دانش‌آموختگان در نهایت به دنیای واقعی کاربرد مفاهیم مربوط به رشته‌ی خود وارد می‌شوند، تمایل دارند که کارورزی بیشتر با تلفیق و ترکیب اطلاعات نظری و محیط کاری، زمینه‌ی یادگیری عمیق‌تر و کاربردی را برایشان فراهم کند. در بخش کیفی نیز مصاحبه‌شوندگان به ارتقا و تعمیق دانش نظری به عنوان دو هدف مهم کارورزی اشاره کردند. یافته‌های این بخش با یافته‌های تحقیق براون و مورفی (Brown & Murphy, 2005) و آلپرت و همکاران (Alpert et al., 2009) همسو است؛ در

این تحقیقات یکی از اهداف کارورزی فراهم کردن فرصت کاربرد اصول و نظریه‌های کلاسی در محیط کار و برقراری ارتباط بین یادگیری کلاسی با محیط کاری از طریق تجربه مستقیم بیان شده است. تدارک یک برنامه کارورزی معتبر می‌تواند برای دانشجویان در تلفیق دانش با تجارب عملی و در نتیجه کسب مهارت برای محیط کاری مفید باشد. درباره فعالیت‌های یادگیری مناسب کارورزی رشته روان‌شناسی، شرکت کنندگان در پژوهش به دو فعالیت برقراری ارتباط با مراجعان و تشخیص نوع خدمات مورد نیاز آنان و فراگیری شیوه‌های درمان فردی و گروهی ناهنجاری مراجعان اشاره کردند. این دو مورد از جمله فعالیت‌های تخصصی در این رشته است؛ بنابراین، از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان نیز بیشترین توجه به فعالیت‌های تخصصی رشته روان‌شناسی اختصاص یافت و این می‌تواند ناشی از باور آنان به آماده‌سازی افراد با گذراندن دوره کارورزی برای انتقال به محیط کاری و استفاده عملی از دانش تخصصی باشد. دغدغه اصلی محیط کاری، مهارت عملی و تخصصی است که دانشجویان با انجام کار عملی، مهارت خاص کسب می‌کنند؛ این تجربه اجتماعی در رشته روان‌شناسی از طریق برنامه کارورزی حاصل می‌شود. از آنجا که دانش‌آموختگان رشته روان‌شناسی با انسان سروکار دارند و با توجه به پیچیدگی‌های انسان همراه با تنوع مشکلاتشان در شرایط فعلی جامعه، تسلط بر مهارت و روش‌های تخصصی ضروری است که در درس کارورزی باید به این قبیل موارد توجه خاصی شود. یافته‌های این بخش با یافته‌های والش (Walsh, 2007) و پرستینر (Persteiner, 2015) همسو است. در این تحقیقات به مهارت‌های سخت و نرم تخصصی و آماده‌سازی برای محل کار اشاره شده است.

با توجه به یافته‌های پژوهش، موارد کاربردی زیر پیشنهاد می‌شود: (۱) به منظور اتصال بیشتر دروس نظری با مطالب کاربردی در رشته روان‌شناسی، متناسب با سرفصل دروس، فرصت کار عملی و کارورزی فراهم شود؛ (۲) برای آماده‌سازی کامل دانش‌آموختگان رشته روان‌شناسی باید به یادگیری ترکیبی فعالیت‌های تخصصی و عمومی توجه شود؛ (۳) برنامه کارورزی با تمرکز بر سه فعالیت اصلی و تخصصی رشته روان‌شناسی (تشخیص، ارزیابی و درمان) طراحی و اجرا شود و (۴) فعالیت‌های یادگیری در برنامه کارورزی به گونه‌ای طراحی شود که مستلزم مشارکت و درگیری عملی بیشتر دانشجویان باشد، زیرا در نتیجه فعالیت عملی، کسب تجربه و مهارت، عمیق‌تر و ماندگار خواهد بود.

منابع

- ابراهیم کافوری، کیمیا، ملکی، حسن و علی اکبر خسرو بآبادی (۱۳۹۴). «بررسی نقش عناصر برنامه‌درسی کلاین در افت تحصیلی درس ریاضی سال اول دوره متوسطه از دیدگاه شرکای برنامه‌درسی»، *پژوهش در برنامه‌ریزی درسی*، دوره ۱۲، شماره ۱۷، ص ۶۲-۵۰.
- زارع صفت، صادق (۱۳۹۶). «واکاوی تجربه‌های زیسته کارورزی در دانشگاه فرهنگیان: الگوی مفهومی»، *نظریه و عمل در برنامه‌درسی*، دوره پنجم، شماره ۹، ص ۶۸-۳۷.
- شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی (۱۳۹۱). *برنامه‌درسی بازننگری شده دوره کارشناسی رشته روان‌شناسی*، برنامه بازننگری شده در هشتصد و بیست و چهارمین جلسه مورخ ۱۳۹۱/۱۲/۱۳ به تصویب رسیده است. ظاهری عبدوند، ابراهیم و جهانگیر صفری (۱۳۹۸). «جایگاه آموزش کارآفرینی در سرفصل‌های رشته زبان و ادبیات فارسی با تأکید بر رویکرد رفتاری»، *پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی*، دوره ۲۳، شماره ۴۴، ص ۹۸-۷۶. doi: 10.30487/rwab.2019.36381
- عبدالله‌زاده، غلامحسین، شریف‌زاده، ابوالقاسم، عربیون، ابوالقاسم و مهدی طلائی (۱۳۹۱). «شناسایی و اولویت‌بندی سرفصل‌ها و محتوای دوره‌های آموزش کارآفرینی براساس کارکردهای کسب و کار»، *نامه آموزش عالی*، سال پنجم، شماره ۱۸، ص ۸۹-۱۱۴.
- قره باغی، شراره و زهره سلطان محمدی (۱۳۸۹). «فعالیت یادگیری بحث؛ رویکردی نوین در آموزش‌های مجازی»، *دوماهنامه علمی- پژوهشی راهبردهای آموزش در علوم پزشکی*، دوره ۳، شماره ۱، ص ۱۴-۱۳.
- ملکی، حسن (۱۳۸۶). *برنامه‌درسی (راهنمای عمل)*، مشهد: پیام اندیشه.
- وکیلی فرد، امیررضا، میرزایی حصاریان، محمد باقر و نادیا احمدی خلخالی (۱۳۹۸). «فارسی برای اهداف دانشگاهی: تحلیل کتاب فارسی ویژه علوم اجتماعی»، *پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی*، دوره ۲۳، شماره ۴۴، ص ۴۸-۲۱. doi: 10.30487/rwab.2019.36379
- هومن، حیدرعلی (۱۳۷۷). *پایه‌های پژوهش در علوم رفتاری*، تهران: سمت.
- Alpert, F., Heaney, J. & K. Kuhn (2009). "Internships in marketing: Goals, structures and assessment student, company and academic perspectives", *Australasian Marketing Journal*, 17 (1): 36-45.
- American Psychological Association (2013). The APA guidelines for the undergraduate psychology major version 2.0. Washington, DC: Author. Retrieved from <http://www.apa.org/ed/precollege/about/psymajor-guidelines.pdf>.
- Beck, J. E. & H. Halim (2008). "Undergraduate internships in accounting: What and how do Singapore interns learn from experience?", *Accounting Education: an International Journal*, 17: 151-172.
- Brown, C. M., & T. J. Murphy (2005). "Understanding student learning in undergraduate information studies internships", *Journal of Education for Library and Information Science*, pp. 234-247.
- Bukaliya, R. (2012). "Assessing the effectiveness of student representative councils in open and distance learning: a case for Zimbabwe in Open University", *International Journal on New Trends in Dducation and their Implications*, 3 (1): 80-90.
- Crawford, I., & Z. Wang (2016). "The impact of placements of the academic performance of

- UK and international students in higher education”, *Studies in Higher Education*, 41(4): 712-733.
- Creswell, J. W. (2013). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*, SAGE, 2014 - Social Science – 273.
- Golff, L. (2004). “A new paradigm for business education”, *Management Decision*, 42, 3(4): 499-507.
- Jones, C. M., Green, J. P. & H. E. Higson (2017). “Do work placements improve final year academic performance or do high-caliber students choose to do work placements?” *Studies in Higher Education*, 42(6): 976-992.
- Krippendorff, Kh. (2003). *Content Analysis: An Introduction to its Methodology*, London: Sage.
- Martin, D. R., & J. E. Wilkerson (2006). “An examination of the impact of accounting internships on student attitudes and perceptions”, *The Accounting Educators’ Journal*, XVI, pp. 129-138.
- McNamara, J. (2009). “Internships: effective work integrated learning for law students”, *Asia-Pacific Journal of Cooperative Education*, 10(3): 229-240.
- Moore, L. (2013). Starting the conversation: Using the currier process to make the teaching internship experience more positive and encourage collaborative reflection in internship site schools, Barcelona, Symposium International.
- Muhamad, R., Yahya, Y., Shahimi, S. & N. Mahzan (2009). “Undergraduate internship attachment in accounting: the interns’ perspective”, *International Education Studies*, 2 (4): 49-55.
- Novotorov, A. V. (2001). *Perceived Impact of Internship and Practical Training Programs on Professional and Personal Growth: Implications to Agricultural and Extension Education*, Iowa: State University, Retrospective Theses and dissertation, 1069, <https://lib.dr.iastate.edu/rtd/1069>.
- Parker III, E. T., Kilgo, C. A., Sheets, J. K. E. & E. T. Pascarella (2016). “The differential effects of internship participation on end-of-fourth-year GPA by demographic and institutional characteristics”, *Journal of College Student Development*, 57(1): 104-109.
- Pernsteiner, A. J. (2015). “The Value of an accounting internship: What do accounting students really gain?”, *Academy of Educational Leadership Journal*, 19(3): 223.
- Razavi, Abbas (1384). “E-learning compared to traditional learning”, *Journal of Technology Growth*, 3: 3-5.
- Rose, P. S. (2013). “Recruiting and selecting graduate employees via internships”, *Asia Pacific Journal of Business and Management*, 4(2): 39-54.
- Scholz, R. W., Steiner, R. & R. Hansmann (2004). “Role of internship in higher education in environmental sciences”, *Journal of Research in Science Teaching*, 41(1): 24-46.
- Shotick, J. A. (2001). “The Impact Rabbi or CT of Children’s Theatre on the comprehension of fundamental economic concepts”, *Journal of Entrepreneurship Education*, 1, (1): 41-50.
- Utah University Counseling Center (2014). *Psychology Internship Training Manual 2014-2015*, University of Utah.
- Walsh, A. (2007). “An exploration of Biggs’ constructive alignment in the context of work-based learning”, *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 32(1): 79-87.